

ОСНОВНІ ПРОЯВИ ТА РИЗИКИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Юшук Артур

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Науковий керівник Ясінський А. М.,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри математичного моделювання
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, Україна)*

Анотація. У статті розглядаються основні прояви та ризики дезінформації в умовах цифрового суспільства, зокрема в контексті російсько-української інформаційної війни. Автор аналізує типові форми дезінформаційного впливу, такі як маніпулятивні заголовки, фейкові акаунти, використання емоційно насиченого контенту та псевдодостовірних матеріалів. Особливу увагу приділено ризикам для індивідуальної та колективної свідомості, медіаграмотності населення, стабільності інформаційного простору та довіри до державних інституцій. У тексті висвітлюються приклади актуальних подій, які стали об'єктами дезінформаційних атак, зокрема обстріли цивільної інфраструктури, підриви та фейкові повідомлення про надзвичайні ситуації. Обґрунтовано необхідність підвищення критичного мислення, розвитку цифрової гігієни та консолідації зусиль державних органів, медіа і громадянського суспільства у протидії гібридним інформаційним загрозам.

Ключові слова: дезінформація, медіаграмотність, гібридна війна, маніпуляція, інформаційна безпека.

Abstract. The article examines the main manifestations and risks of disinformation in the digital age, with a particular focus on the Russian-Ukrainian information war. The author analyzes common forms of disinformation, such as manipulative headlines, fake accounts, emotionally charged content, and pseudoevidence-based materials. Special attention is given to the risks posed to individual and collective consciousness, media literacy, the stability of the information environment, and public trust in governmental institutions. The text highlights real-life cases that became targets of

disinformation attacks, including strikes on civilian infrastructure, explosions, and fake reports about emergencies. The study substantiates the need to enhance critical thinking, digital hygiene, and coordinated efforts by governmental agencies, media, and civil society to counter hybrid information threats.

Keywords: *disinformation, media literacy, hybrid warfare, manipulation, information security*

У сучасному цифровому світі дезінформація стала однією з головних загроз інформаційному простору. Використання соціальних мереж як платформи для поширення дезінформації набуває масового характеру, створюючи значні ризики для суспільства, зокрема TikTok, Instagram та Facebook. Маніпулятивні методи, які використовують недобросовісні канали, спрямовані на викривлення фактів, вплив на громадську думку та формування неправильних уявлень про події.

Автори Сілаєв В., Горінов П. зазначають: «Труднощі забезпечення цифрового процесу трансформації країни завдають гібридні військові дії, що тривають у світі та несуть ризики для системи електронних засобів і відповідних інформаційних продуктів, так як в світі «зараз триває перша кібервійна», активні дії якої проходять на території різних державних та в різних формах прояву» [15].

Автором Хряпинський А. П. ґрунтовно проаналізовано ключові вразливості вітчизняного інформаційного простору до гібридних загроз, зокрема наголошено на проблемах низького рівня медіаграмотності значної частини населення, значного поширення в українському медіа-середовищі російських дезінформаційних наративів та фейків антиукраїнського спрямування, інституційної слабкості та недостатньої скоординованості дій органів державної влади у сфері стратегічних комунікацій та забезпечення інформаційної безпеки [17].

Перевірка медіатекстів і спростування фейків — важливий чинник боротьби з інформаційною зброєю, проте ідеологи Кремля не обмежуються продукуванням брехливих вкидів, вони використовують специфічний дискурс, що має яскраво виражене напівмілітаристичне забарвлення та спрямований на досягнення перемоги у війні будь-якими засобами і за будь-яку ціну. Нашу свідомість (як індивідуальну, так і масову) атакують. Під час війни внутрішні та зовнішні маніпулятори роблять усе можливе, щоб скористатися тим, що ця війна принесла українцям, — страхом, злістю, ненавистю, відчаєм людей, лише з однією метою — донести ворожі меседжі та викликати дії на користь агресора [14].

Починаючи з 2014 року громадський сектор відігравав в Україні ключову роль у сфері протидії російській дезінформації та пропаганді. У той час, коли державні інституції потребували значного часу на усвідомлення проблеми та напрацювання необхідної нормативної бази для

розгортання роботи в цьому напрямку, громадські організації – традиційно більш мобільні – могли швидко реагувати на виклики, які актуалізувалися. Так, у 2014 році, одразу після анексії Криму, виникла фактчекерська волонтерська ініціатива StopFake, яка займалася розвінчуванням російських інформаційних фейків, і яка згодом переросла в громадську організацію та працює системно в цій царині уже рекламі, але ж вони мусять за щось утримувати персонал. Тому держава виділяє гроші на їхнє існування» (представник державних органів). Існування марафону «Єдині новини» обмежило інші українські медіа у доступі до інформації, як стверджують проінтерв'юювані нами журналісти інших редакцій, оскільки представники державного сектору відмовляються надавати їм інтерв'ю та коментарі [11].

Російське повномасштабне вторгнення призвело до активізації українського суспільства в інформаційному полі. Так, 63,3% українців почали читати телеграм-канали для отримання новин саме після 24 лютого 2022 року, тоді як до таких було лише 35,9% [2]. Ці дані корелюються з результатами опитування громадської думки, яке провів Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) на замовлення ГО «Український інститут медіа та комунікації» в межах цього дослідження з 11 травня по 12 червня 2023 року.

83,8% респондентів вважають, що Росія стала поширювати більше дезінформації проти України після 24 лютого 2022 р. При чому немає суттєвої різниці між мешканцями різних регіонів. Так, на Заході 84,8% погоджуються з цим твердженням, на Сході – 80,3%, у Центрі – 85,9%, на Півдні – 81,9%. Також практично немає великої різниці між міськими (85,4%) та сільськими (80,8%) мешканцями. Якщо дивитися гендерний розподіл, то 87,1% чоловіків погоджується з цією тезою та 81,2% жінок.

Опитування показало суттєвий розрив в оцінці роботи Центру протидії дезінформації при РНБОУ (його зусилля позитивно оцінили 15,2%) та Центру стратегічних комунікацій при Міністерстві культури і інформаційної політики (2,7%). Спираючись на коментарі опитаних нами експертів, припускаємо що насправді українські громадяни можуть не розуміти функціональну різницю між обома Центрами. І тому при виборі опції під час опитування респонденти могли реагувати на присутній в назві вираз «протидія дезінформації» [12].

Рис. 1. Споживання інформації українцями після 24.02.2022 р.

Рис. 2. Оцінка роботи інформаційних центрів України

Таблиця 3.

Чиї зусилля найбільше сприяли протидії російській дезінформації після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.?
Оберіть до 3-х відповідей, які найкраще підходять Вам.

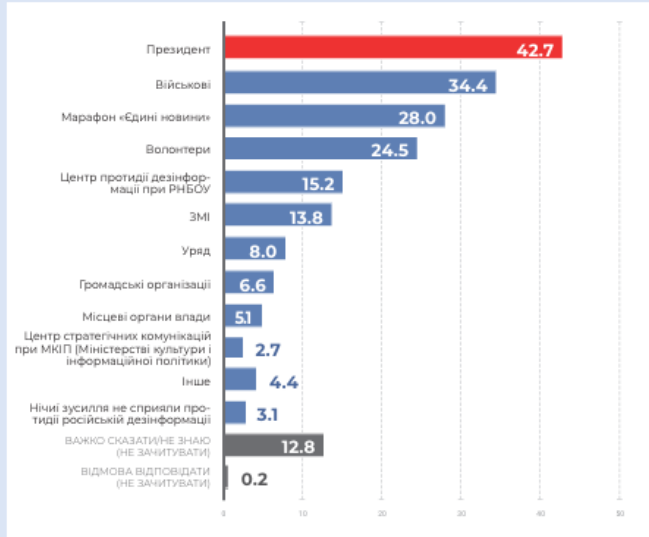

Рис. 3. Рівень медіаграмотності населення в умовах війни

Основними проявами дезінформації є:

1. *Маніпулятивний контент*, включаючи непідтверджені твердження, емоційно провокативні заголовки або використання фотомонтажу для створення хибного враження про ситуацію.
2. *Штучно створені патерни активності*, як-от масове поширення матеріалів без належної взаємодії з аудиторією чи стрімке збільшення підписників шляхом купівлі фейкових акаунтів.
3. *Наслідування авторитетних джерел*, коли неправдиві акаунти або сторінки намагаються імітувати стиль відомих медіа або офіційних установ.

Ризики дезінформації охоплюють як індивідуальний, так і суспільний рівні. Для окремих користувачів це може призвести до формування хибних переконань, поширення паніки або навіть втрати довіри до надійних джерел. На рівні суспільства дезінформація здатна дестабілізувати громадські процеси, впливаючи на політичні, економічні чи соціальні аспекти життя.

Для зменшення впливу дезінформації важливим є комплексний підхід, який включає:

– *Підвищення медіаграмотності населення*, навчання методам перевірки інформації та критичного аналізу контенту.

– *Активну співпрацю платформ з експертами*, які займаються моніторингом фейкових джерел та їх нейтралізацією.

– *Створення ефективних механізмів ідентифікації дезінформації*, зокрема через автоматизовані інструменти аналізу контенту.

Ці заходи є ключовими для забезпечення надійного та прозорого інформаційного простору, який сприяє формуванню суспільної довіри та стійкості до маніпулятивних впливів.

Дезінформація в сучасному інформаційному просторі визначається як свідомо створена або поширена інформація, що містить неправдиві чи перекручені факти, з метою маніпулювання суспільною думкою, впливу на поведінку людей або дискредитації окремих суб'єктів. На відміну від непередбачуваних помилок або чутток, дезінформація базується на навмисній дії, яка спрямована на досягнення певної мети.

Характерні особливості дезінформації включають такі ключові аспекти:

1. *Свідомий намір*. На відміну від дезорієнтуючої інформації, яка може бути результатом необізнаності або недостатньої перевірки, дезінформація є навмисною, з метою досягнення політичного, економічного або соціального впливу.

2. *Застосування маніпулятивних методів*. Включає навмисне використання емоційного впливу, зокрема страху, гніву чи співчуття, для формування упереджених думок або переконань.

3. *Ілюзія достовірності*. Для посилення ефективності дезінформації часто використовується псевдодоказовість, яка включає маніпулятивне застосування цифр, статистичних даних, зображень чи відео.

4. *Масштабність поширення*. Дезінформація має здатність швидко розповсюджуватись через соціальні медіа, завдяки їхній швидкій взаємодії та глобальній аудиторії.

5. *Цільова аудиторія*. Часто контент адаптується під певні групи населення з урахуванням їхніх демографічних, соціальних чи культурних особливостей.

Таким чином, дезінформація постає не лише як інструмент маніпуляції, але й як потужний фактор впливу на суспільні процеси. Ідентифікація її характерних особливостей є ключовим етапом у розробці стратегій протидії.

Дезінформація, як інструмент маніпуляції, має значний вплив на суспільство та особистість, особливо у контексті військових конфліктів.

Одним із прикладів її руйнівного впливу є події, пов'язані з підривом Територіального центру комплектування (ТЦК) у Рівному, що сталися 1 лютого 2025 року.

Вибух у ТЦК, який був організований через дистанційне керування вибухівкою, спричинив паніку серед місцевого населення [1]. Дезінформація, поширена через проросійські джерела, намагалася представити цей інцидент як внутрішній конфлікт або недбалість українських служб, що підірвало довіру до державних інституцій.

Одним із прикладів впливу інформаційних атак на суспільство є авіаудар по телевежі в селі Антополь поблизу Рівного, що стався 14 березня 2022 року. Унаслідок цього трагічного інциденту загинуло 9 осіб, а ще 9 отримали поранення. Ця атака була спрямована не лише на фізичну інфраструктуру, а й на порушення інформаційного простору.

Фізичне знищення телевежі мало значний вплив на доступ до інформації в регіоні. Це створило можливості для поширення дезінформації, чим активно користувалися ворожі сили для маніпуляції громадською думкою. Наслідком стало виникнення інформаційного вакууму, що негативно позначилося на емоційному стані населення, його здатності отримувати достовірну інформацію та протистояти інформаційним загрозам.

Цей випадок ілюструє, як маніпуляції з інформаційною інфраструктурою можуть мати широкий вплив на суспільство. Крім прямих наслідків — втрат людських життів та руйнувань, — подібні дії дезорієнтують людей, підривають довіру до офіційних джерел інформації і сприяють посиленню соціального напруження.

22 жовтня 2024 року на Рівненщині внаслідок ракетних ударів було завдано значної шкоди енергетичній системі регіону. Крім того, постраждали приватні будинки та адміністративні будівлі. Ці події стали черговим прикладом того, як руйнування критичної інфраструктури впливає на суспільство, створюючи умови для дезінформації та маніпуляцій.

Ракетні удари не лише порушують фізичну стабільність регіону, але й сприяють поширенню паніки та недовіри серед населення. Відсутність доступу до електроенергії та інформаційних ресурсів ускладнює можливість отримувати достовірну інформацію, що створює сприятливі умови для поширення фейкових новин. Це, у свою чергу, впливає на емоційний стан людей, підриває довіру до офіційних джерел інформації та посилює соціальну напруженість.

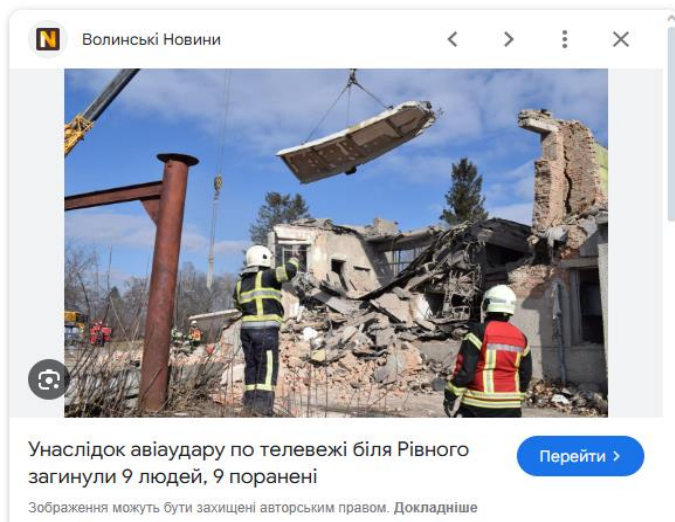

Рис. 4. Скріншот Сайту новин volynnews

Рис. 5. Скріншот новини із Telegram-каналу голови Рівненської ОВА Віталія Коваля

На Рівненщині внаслідок ракетних ударів 22 жовтня постраждала енергетична система, крім цього є руйнування приватних будинків та адмінбудівель. Про це повідомив голова Рівненської ОВА Віталій Коваль в Telegram.

21 вересня 2023 року Рівне зазнало ракетного удару, який спричинив значні руйнування цивільної інфраструктури. Зокрема, постраждала станція технічного обслуговування автомобілів, де виникла пожежа на площі 100 квадратних метрів. Вогнем було знищено п'ять автомобілів, ще три автівки та дві будівлі зазнали ушкоджень. Частина Рівненського району залишилася без електроенергії.

Цей інцидент є прикладом того, як атаки на цивільні об'єкти впливають на повсякденне життя людей, створюючи додаткові труднощі та підвищуючи рівень соціальної напруженості. Такі події також сприяють поширенню дезінформації, оскільки обмежують доступ до достовірної інформації.

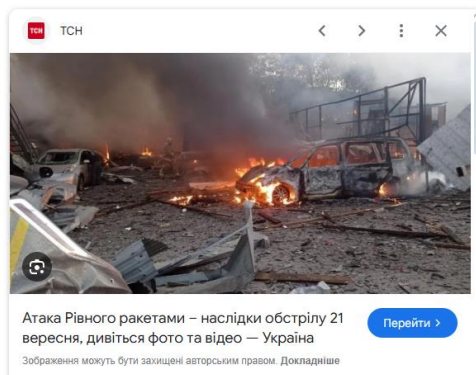

Рис. 6. Скріншот з сайту новин

Рис. 7. Наслідки обстрілу 21 вересня

Цей випадок можна розглядати як приклад впливу сучасних конфліктів на критичну інфраструктуру та соціальну стабільність. Згідно з теорією інформаційного впливу, подібні атаки не лише завдають фізичної шкоди, але й створюють умови для поширення дезінформації, що може викликати паніку серед населення. Наприклад, після таких подій часто з'являються чутки про тривалі відключення електроенергії або інші наслідки, які не завжди відповідають дійсності. Це підкреслює важливість медіаграмотності та критичного мислення у сучасному суспільстві.

ВИБУХИ НА РІВНЕНШИНІ: окупанти підірвали нафтобазу

[Дивитися >](#)

Завантажено: 9 серп. 2023 р. · 13,9 тис. Перегляди · 96 Подобається

Рис. 8. Підрив нафтобази thepage.ua

СБУ повідомило деталі підриву ТЦК в Рівному

Шумилова Ольга — Середа, 5 Лютого, 2025 14:40

Рис. 9. Скріншот Сайту Новин 24.lv.ua

Події, що відбулися у Рівному, нагадують про те, наскільки важливо готуватися до надзвичайних ситуацій, особливо в умовах військових конфліктів. Пожежа у військовій частині та вибухи, які прозвучали, вимагають ефективного реагування та координації з боку служб надзвичайних ситуацій.

Для боротьби з такими випадками можна застосовувати кілька стратегій:

1. *Укріплення інфраструктури:* Забезпечення безпеки військових об'єктів за допомогою сучасних систем моніторингу, захисту і раннього виявлення загроз.

2. *Навчання населення:* Проведення регулярних тренінгів для громадян, щоб вони знали, як діяти у разі надзвичайних ситуацій. Це включає евакуацію, першу допомогу і базові знання з безпеки.

3. *Поширення правдивої інформації:* Мінімізація дезінформації через швидке і прозоре інформування населення офіційними джерелами. Також важлива роль належить медіаграмотності, щоб люди могли розрізняти факти й чутки.

4. *Посилення координації служб:* Ефективна взаємодія між військовими, поліцією, службами ДСНС та місцевими адміністраціями допоможе швидко реагувати на такі інциденти.

5. *Міжнародна підтримка:* Використання міжнародного досвіду та залучення ресурсів для відновлення пошкоджених об'єктів і створення умов для попередження подібних випадків у майбутньому.

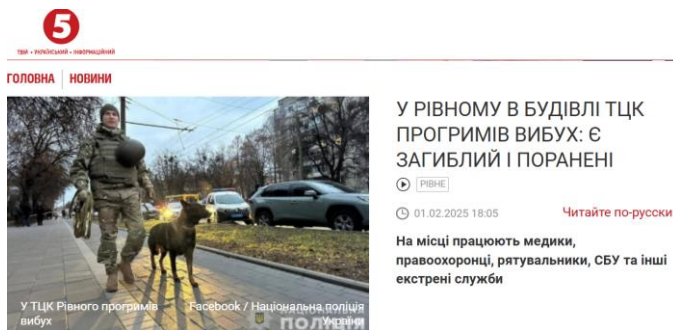

Рис. 10. Скріншот Сайт новин 5.ua

Дезінформація про підрив Рівненської АЕС стала прикладом того, як фейкові новини можуть викликати паніку серед населення. У мережі поширювалися чутки про вибух на станції, нібито пошкодження енергоблоків і перевищення рівня радіації. Ці повідомлення

супроводжувалися фотографіями, які, як з'ясувалося, були зроблені в іншому місці та не мали жодного відношення до Рівненської АЕС.

Отже, вищекреслені випадки демонструють, наскільки важливою є боротьба з дезінформацією. Для цього необхідно:

1. *Оперативне спростування фейків*: офіційні джерела повинні швидко реагувати на поширення неправдивої інформації, надаючи перевірені факти.

2. *Підвищення медіаграмотності*: громадяни мають навчитися критично оцінювати інформацію, перевіряти джерела та уникати поширення неперевірених даних.

3. *Технологічні рішення*: використання алгоритмів для виявлення та блокування фейкових новин у соціальних мережах.

4. *Інформаційна прозорість*: регулярне інформування населення про стан об'єктів критичної інфраструктури, щоб уникнути спекуляцій.

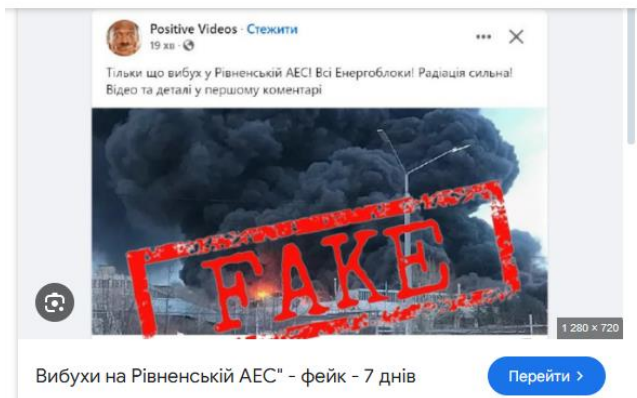

Рис. 11. Дезінформація про підриг АЕС

1. *Поляризація громадської думки*. Фейки, які супроводжували цей інцидент, сприяли розколу між різними групами населення. Наприклад, через соціальні мережі поширювалися твердження про те, що вибух був наслідком корупції або неефективності місцевих органів влади.

2. *Дестабілізація інформаційного простору*. Масове поширення неправдивих новин про вибух у ТЦК створило хаос у медіапросторі, ускладнюючи перевірку фактів та формування об'єктивної картини подій [8].

Потік неправдивої інформації має значний вплив на особистість, зокрема, емоційний стрес. Інцидент викликав сильний емоційний вплив на місцевих жителів, особливо на тих, хто постраждав або втратив близьких. Дезінформація, яка супроводжувала події, лише посилювала почуття тривоги та страху. *Формування хибних переконань.* Неправдива інформація про причини вибуху та його наслідки могла вплинути на сприйняття реальності серед громадян, формуючи викривлене уявлення про ситуацію.

Постійний потік фейків у соціальних мережах знижує здатність людей аналізувати інформацію, змушуючи їх покладатися на емоції замість раціонального підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новини Рівного та Рівненщини на сайті Рівне24. Рівне 24. URL: <https://24.rv.ua>.
2. Український новинний портал про суспільно-політичні події. 5.ua. URL: <https://5.ua>.
3. Інструмент для перевірки джерел зображень. Google Reverse Image Search. URL: <https://images.google.com>.
4. Програма «Вивчай та розпізнай» з медійної грамотності. IREX. URL: <https://www.irex.org/project/learn-discern>.
5. Платформа для оцінки достовірності новинних джерел. NewsGuard. URL: <https://www.newsguardtech.com>.
6. Безкоштовний онлайн-курс «Інформаційна гігієна». Prometheus. URL: <https://courses.prometheus.org.ua>.
7. Офіційний сайт для перевірки фактів та боротьби з дезінформацією. StopFake.org. URL: <https://www.stopfake.org>.
8. Платформа соціальних медіа як джерело поширення інформації та фейків. TikTok. URL: <https://www.tiktok.com>.
9. Публікації та посібники з медійної грамотності та інформаційної безпеки. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org>.
10. Українська платформа для верифікації висловлювань політиків і новин. VoxCheck. URL: <https://voxukraine.org>.
11. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. – ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023 – 66 с.
12. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. – ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023 – 66 с.
13. Аналітичні звіти про стан інформаційного середовища в Україні. Інститут масової інформації (IMI). URL: <https://imi.org.ua/>.
14. Рудь О. В. Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу. Навчально-методичний посібник / за редакцією Волошенюк О. В., Іванова В. Ф., Євтушенко Р. І. — Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. — 44 с.
15. Сілаєв В., Горінов П. ПОЛІТИКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. Випуск 3(75). 2024. С.81-87.
16. Український інститут медіа та комунікації, 2023 // <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/yak-funktsionuiut-ta-zavoyuvuiutaudytoriui-telehram-kanaly-milyonnyky-rezultaty-doslidzhennia-uimk/>]. Загалом підвищився рівень чутливості до спотвореного контенту, аудиторія стала більш компетентною у виявленні фейкової та маніпулятивної інформації [Детектор медіа, 2022 // <https://go.detector.media/indexs-mediagramotnostiukrayintsiv-2020-2022->

korotka-prezentatsiya/. 17. Хряпинський А. П. Перспективні напрями інформаційної політики для протидії гібридним загрозам. Державне будівництво. 2024. № 2 (36). С. 322–334. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-22>